

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 26.04.1984, sp. zn. Tpjf 156/83, ECLI:CZ:NS:1984:TPJF.156.1983.1

Číslo: 1/1985

Právní věta: Zhodnocení praxe soudů při rozhodování o trestných činech proti hospodářské soustavě podle hlavy druhé oddílu prvního zvláštní částí trestního zákona a o odpovídajících přečinech.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 26.04.1984

Spisová značka: Tpjf 156/83

Číslo rozhodnutí: 1

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Ohrožení devizového hospodářství, Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, Pachatel, Podnikání nedovolené, Podvod, Pomoc, Porušování povinnosti při nakládání s finančními a hmotnými prostředky, Porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou, Poškození spotřebitele, Přečin proti majetku v socialistickém vlastnictví, Přečin proti zájmům socialistické společnosti, Přečin proti zájmům socialistického hospodářství, Rozkrádání majetku v socialistickém řízení, Signalizace, Souběh, Spekulace, Trestné činy proti hospodářské soustavě, Ukládání trestu, Zavinění, Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, Značný prospěch, Zneužívání socialistického podnikání

Předpisy: 140/1961 Sb. § 117

§ 118

§ 120

§ 121

§ 124

§ 125

§ 127

§ 132

§ 132 odst. 1 písm. b

§ 146

§ 148

§ 179b odst. 1 písm. b

§ 198 odst. 2 150/1969 Sb. § 2 písm. a

§ 2 písm. c

§ 2 písm. d

§ 2 písm. f

§ 250 141/1961 Sb. § 43 odst. 1

§ 3 odst. 1 písm. c

§ 3 odst. 1 písm. d

§ 5 písm. a

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Budování rozvinuté socialistické společnosti předpokládá harmonický rozvoj všech oblastí společenského života. Významné místo v něm zaujímá nerušený rozvoj a upevňování socialistických výrobních vztahů.

XVI. sjezd Komunistické strany Československa a následující zasedání ústředního výboru zdůraznily proto nutnost poskytovat účinnou ochranu naší socialistické ekonomice též před různými formami spekulace a nedovoleného podnikání, popř. před jinými formami neoprávněného soukromého obohacování charakteristickými pro vykořisťovatelskou společnost; tyto formy jsou neslučitelné se základními zásadami socialistické společnosti, narušují řádné fungování všech článků hospodářské soustavy a umožňují jednotlivcům získávat nezasloužené bezpracné příjmy.

Základní význam pro činnost orgánů Bezpečnosti, prokuratury a soudů v této oblasti mají vedle sjezdových závěrů též opatření nejvyšších státních orgánů obsažená zejména v usnesení vlády ČSSR č. 335 z 16. prosince 1982 k předcházení neoprávněnému obohacování a k zajištění účinnějšího postihu majetku a majetkového prospěchu pocházejícího z nepoctivých zdrojů. Důležitost správného postihu pachatelů trestné činnosti proti hospodářské soustavě připomíná rovněž směrnice pléna Nejvyššího soudu ČSSR Plsf 1/81 k výkonu soudního dozoru po XVI. sjezdu KSČ.

Nejvyšší soud ČSSR proto zařadil do plánu hlavních úkolů na rok 1983 mj. i zhodnocení praxe soudů při rozhodování o trestných činech proti hospodářské soustavě podle hlavy druhé oddílu prvního zvláštní části trestního zákona a o odpovídajících přečinech. Toto zhodnocení bylo provedeno především na základě hodnotících zpráv nejvyšších soudů republik a využity poznatky, jež Nejvyšší soud ČSSR získal sledováním rozhodování nejvyšších soudů republik podle § 27 odst. 1 zák. č. 36/1964 Sb. (úplné znění vyhlášeno pod č. 19/1970 Sb.).

Předmětem průzkumu, jenž byl proveden u vybraných soudů, byly věci pravomocně skončené v letech 1981 a 1982.

Účelem zhodnocení bylo získat nejnovější poznatky o tomto druhu kriminality a zjistit, zda je společenským zájmům v této oblasti soudy poskytována náležitá ochrana prostředky trestního práva. Zvláštní pozornost byla věnována zhodnocení úrovně řízení a rozhodování o vině a trestu s cílem podle potřeby sjednotit a usměrnit praxi soudů na tomto úseku v celé federaci.

I. Stav a vývoj trestné činnosti proti hospodářské soustavě

Počet pachatelů stíhaných pro trestné činy tohoto druhu je velmi nízký. V letech 1978 až 1982 bylo v ČSSR za trestné činy podle § 117, 118, 120, 121 a 124 tr. zák. průměrně odsouzeno 631 osob; nejméně v roce 1979 (547) a nejvíce v roce 1981 (702) osob. Jejich podíl k počtu všech osob odsouzených za trestné činy činil pouze 0,8 až 0,9

Obdobná situace je u přečinů, neboť např. v letech 1981 a 1982 bylo za přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech (dále jen zák. o přeč.) odsouzeno v ČSR 182 a 290 osob (bez ust. § 2 písm. f) a v SSR 259 a 314 osob. K počtu všech osob odsouzených za přečiny v uvedených letech představují tyto odsouzení v ČSR necelé jedno procento a v SSR 2,3 a 2,7 Za přečin proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou podle § 5 písm. a) zák. o přeč. bylo v ČSR odsouzeno v roce 1980 93 osob, v roce 1981 98 osob a v roce 1982

70 osob (v SSR se počet osob odsouzených za tento přečin statisticky nesleduje).

K nejčastěji páchaným trestným činům proti hospodářské soustavě patří v obou národních republikách trestné činy spekulace podle § 117 tr. zák. a v ČSR též trestné činy porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák. Poněkud vyšší počet osob byl odsouzen za trestný čin nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák.. K nejčastěji páchaným přečinům patří přečiny proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. a), c) a d), jakož i (v ČSR) přečin proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou podle § 5 písm. a) zák. o přeč.

Ač u většiny trestných činů nedošlo v počtu odsouzených osob během posledních pěti let k větším výkyvům - s ohledem na malá čísla, - v ČSR rok od roku a dosti výrazně stoupá počet osob odsouzených za trestný čin spekulace (z 93 osob až na 253 osoby); v SSR byl tento vývoj kolísavý, avšak rovněž vzestupný, byť nikoli tak výrazně (ze 44 osob na 86 v roce 1981 a na 75 v roce 1982). Na druhé straně se projevoval u některých trestných činů od roku 1978 určitý pokles počtu odsouzených; v SSR výrazněji u trestného činu nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák. a v ČSR u trestného činu zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. Pokud jde o přečiny, lze konstatovat v posledních letech vzestupnou tendenci.

Uvedené počty odsouzených pachatelů trestných činů a přečinů proti hospodářské soustavě zřejmě nevystihují skutečný výskyt tohoto druhu kriminality, poněvadž zejména u spekulace, nedovoleného podnikání a poškozování spotřebitele je třeba důvodně počítat s nemalou latentní kriminalitou.

II. Formy posuzované trestné činnosti, její příčiny a podmínky, osoby pachatelů.

Jako trestný čin spekulace podle § 117 tr. zák. byla nejčastěji postihována nedovolená obchodní činnost s textilními a kosmetickými výrobky převážně zahraniční výroby, broušeným sklem, různou bižutérií a pozlacenými prsteny, popř. jinými šperky, dále s digitálními hodinkami a bateriemi k nim, magnetofony a jejich kazetami, fotopřístroji, televizory i minikalkulačkami, s tuzexovými odběrními poukazy a valutami (zejména US dolary a západoněmeckými markami), lihovinami a v SSR pouťovým či jarmarečním zbožím (ozdoby, cukrovinky, obrázky s náboženskou tematikou apod.). Předmětem spekulativní činnosti se však staly i akupunkturální jehly a integrované obvody (zejména v Praze), tavené stříbro, ovoce a zelenina, sluneční brýle, umělé květy, žvýkačky a též koně, přičemž zájem některých pachatelů se zaměřoval i na osobní automobily a starožitnosti.

V případě přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč. šlo zpravidla o obdobnou spekulativní obchodní činnost např. s nedostatkovým ovocem a zeleninou, cukrovinkami, textilními výrobky, popř. tzv. Rubikovými kostkami, valutami a jiným zbožím, která však byla páchána jenom v menším rozsahu a nenaplňovala proto formální, resp. materiální znaky trestného činu.

Předměty potřeby určené k spekulativnímu obchodování a realizaci bezpracného zisku si pachatelé opatrovali nejen nákupem od cizích státních příslušníků na území ČSSR nebo nákupem v zahraničí (především v sousedních státech) při turistických a jiných cestách, nýbrž také jejich koupí v naší obchodní síti, převážně v prodejnách PZO Tuzex, Klenotů, popř. partiového zboží a v tržnicích.

Mezi pachateli trestného činu spekulace se vyskytovaly dosti často osoby dříve trestané se sklony k příživnickému způsobu života; ve Slovenské socialistické republice představovaly velkou část pachatelů ženy (30) a Cikáni (rovněž 30). Z cizinců převažovali občané Polské lidové republiky a Maďarské lidové republiky. Na Slovensku převažovaly ženy, nežřídka ženy v domácnosti a ve vyšším věku, i jako pachatelky přečinu podle § 2 písm. d) zák. o přeč. (okolo 56) a podíl Cikánů zde činil 25 ; tento přečin páchaly velmi často osoby, které neměly žádnou odbornou kvalifikaci (70).

K páchání trestného činu nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák., resp. přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. c) zák. o přeč. docházelo zpravidla v souvislosti s nedovolenou činností mající charakter služeb obyvatelstvu, jako jsou práce zednické, malířské, natěračské, zámečnické, instalatérské, pokrývačské, topenářské a jiné, dále práce kamenické a autoopravářské. V menší míře pachatelé nedovoleně vyráběli zmrzlinu, cukrovinky nebo oplatky, hračky, elektrické rychlovařiče, proutěné košíky nebo metly, umělé květiny a velikonoční nebo vánoční pohlednice s náboženskou tematikou. Ojedinele spočívalo neoprávněné provozování soukromého výrobního nebo jiného výtěžného podnikání ve vrtání studní, výrobě kotlů pro ústřední topení, výrobě uzenin, projektové činnosti a v různých jiných opravářských pracích. Některé práce, jako např. opravy střech, byly prováděny, a to ve velkém rozsahu, i pro socialistické organizace.

Obvykle pouze o přečin šlo v případech méně rozsáhlé výroby předmětů určených k prodeji ve stáncích nebo jako výhry při pouťových atrakcích, při malování keramiky a porcelánu, broušení nožů a nůžek apod.

K faktorům ovlivňujícím výskyt tohoto druhu kriminality patří - vedle snahy pachatelů dosáhnout snadno někdy i velkých zisků - zejména dosud ještě přetrvávající nedostatky v oblasti služeb, pokud jde o schopnost poskytovat je v požadované kvalitě a v případech potřeby též rychle, a nedůsledná kontrola hlavně ze strany národních výborů. Nedovolené podnikání spočívající v rozsáhlých opravách střech pro socialistické organizace bylo umožněno nedostatky v dodavatelsko-odběratelských vztazích a dále tím, že organizace, jejichž prostřednictvím byla nedovolená činnost fakturována, chtěly neoprávněně získat finanční prostředky.

Mezi pachateli této trestné činnosti převládaly osoby dříve netrestané, které přitom využívaly své profese nebo jinak získaných manuálních dovedností a možností na svém pracovišti.

Za trestný čin zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. byli převážně odsuzováni pracovníci socialistických organizací, kteří ve svěřených prodejnách nebo pohostinských zařízeních prodávali vlastní zboží (především lihoviny a cigarety). Zjištěny však byly také případy zneužívání zaměstnání v komunálních službách, u okresního stavebního podniku, v n. p. Geodézie a dalších, kde rovněž byla prováděna výtěžná činnost za účelem soukromého obohacení na úkor zaměstnavatelské organizace.

Zneužívání socialistického podnikání bylo umožňováno nedostatečným fungováním kontroly uvnitř poškozených socialistických organizací a nedbalou ochranou majetku v socialistickém vlastnictví, neboť pachatelé někdy používali k trestné činnosti z majetku organizace drobnější základní výrobní prostředky, nástroje, elektrickou energii, materiál apod.

U trestného činu poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. a odpovídajícího přečinu podle § 2 písm. a) zák. o přeč. se nejvíce vyskytovala forma poškozování osob při prodeji zboží v obchodě a poskytování jídel a občerstvení v pohostinských provozovnách. Pracovníci družstevního a v menší míře i státního obchodu, jakož i pracovníci pohostinství především šidili spotřebitele na množství nebo hmotnosti zboží (nižší hmotnost zeleniny, menší porce masa nebo menší množství nápojů) a dále prodejem zboží nižší kvality za ceny platné pro vyšší jakostní třídy (u ovoce, drůbeže, uzenin). K poškozování spotřebitelů však došlo také při prodeji nábytku, koberců, hudebních nástrojů, zmrzliny a jiných věcí.

V několika případech byli odsouzeni pracovníci družstevního obchodu za přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. a) zák. o přeč. spáchaný tím, že kupujícím zatajili úzkoprofilové zboží, jež měli v prodejně, popř. ve skladě.

Pachatelé, mnohdy vedoucí prodejen a provozoven, využívali k vlastnímu obohacování na úkor spotřebitelů, nedůsledné kontroly a někdy i nedostatku, zpravidla přechodného, určitého druhu zboží.

Trestný čin porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák. nejčastěji spočíval v nepřihlášení dováženého zboží k celnímu řízení jak při turistických, tak jiných cestách; méně časté byly případy nepřihlášení zboží k celnímu řízení při výjezdu z ČSSR. Kromě těchto forem se objevily i případy zaslání fingovaných svatebních darů příbuznými nebo známými zejména z kapitalistické ciziny.

Mezi pachateli byli hojně zastoupeni cizí státní příslušníci, občané Polské lidové republiky, Jugoslávie, Maďarské lidové republiky, Rakouska a jiní. Nelegálně byly dováženy zejména digitální hodinky včetně baterií, šperky, minikalkulačky, dámské šatovky, náboženské obrazy atd. Při výjezdu do ciziny pokoušeli se čs. občané nelegálně vyvézt např. do Sovětského svazu kašmírové látky, šátky, brokát a dětské oblečení, do Maďarské lidové republiky teplákové soupravy, dámské šatovky, valuty a odlitky stříbra a do Jugoslávie skleněné výrobky, nádoby, dámské střevíce a stany.

Jako přečin proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou podle § 5 písm. a) zák. o přeč. byla posouzena jednání čs. občanů, kteří při výjezdu z ČSSR nebo návratu z Rakouska nebo Maďarské lidové republiky nepřihlásili k celní prohlídce vzduchovky, porcelán, svetry a jiné textilní zboží.

K páčání této trestné činnosti byly zneužívány turistické i jiné cesty, přičemž často šlo o osoby dříve netrestané, které požívaly na svých pracovištích i v místě svého bydliště dobré pověsti.

III. Rozhodování o vině

A. Zjišťování skutkového stavu věci a dodržování procesních předpisů

Podle výsledků průzkumu soudy zpravidla rozhodovaly o trestných činech proti hospodářské soustavě podle hlavy druhé oddílu prvního zvláštní části trestního zákona a o odpovídajících přečinech na základě správně zjištěného skutkového stavu věci. Často šlo o věci skutkově jednoduché. Avšak ve složitějších případech byly již v přípravném řízení shromážděny potřebné důkazy a soudy po jejich provedení a zhodnocení získaly spolehlivý podklad pro právní posouzení věci. Přesto se vyskytly při zjišťování skutkového stavu některé nedostatky, které pak nepříznivě ovlivnily i právní posouzení věci. Šlo zejména o tyto nedostatky:

U trestného činu spekulace podle § 117 odst. 1 al. 1 tr. zák. je nutno vždy zjišťovat zisk zamýšlený pachatelem, jehož se má dosáhnout prodejem nebo směnou předmětů potřeby (srov. č. 11/1976 sb. rozh. tr.). Nezjišťování tohoto spekulativního úmyslu vedlo někdy k tomu, že obviněný byl uznán vinným trestným činem spekulace, ačkoli naplnění všech znaků tohoto trestného činu nebylo řádně objasněno.

Např. obviněný byl uznán vinným trestným činem spekulace podle § 117 odst. 1 al. 1 tr. zák. proto, že koupil větší množství střev na výrobu klobás. Soud se nezabýval obhajobou obviněného, že střeva koupil pro potřeby své rodiny. V jiné trestní věci spáchal obviněný týž trestný čin tím, že v lednu 1981 koupil ojeté motorové vozidlo za 17 000,- Kčs, které v březnu 1981 prodal za 23 000,- Kčs. Soud neprovedl obhajobu obviněného, podle níž motorové vozidlo prodal jen na kupcovu naléhání a vozidlo zhodnotil provedením různých oprav v hodnotě kolem 5000,- Kčs.

Při postihu obviněných pro trestný čin spekulace spáchaný opatřením a prodejem integrovaných obvodů, popř. jiných výrobků zahraniční elektroniky, není vždy věnována náležitá pozornost spekulativnímu úmyslu a ani se nezjišťují ceny těchto zahraničních výrobků.

V jedné trestní věci byl obviněný uznán vinným trestným činem spekulace podle § 117 odst. 1 al. 1, odst. 2 písm. b), c) tr. zák., protože si v době od září 1979 do konce roku 1981 opatřil v zahraničí stavebnice mikroprocesorových počítačů a další výrobky zahraniční elektroniky, které prodal prostřednictvím podniku Klenoty se ziskem 218 671,- Kčs (po odečtení poplatku z darování zaplaceného obviněným). Soud nezjistil skutečnou cenu věcí a nezabýval se ani obhajobou obviněného, že dovezené darované předměty přihlásil k celnímu řízení a k vyměření poplatku z darování, že je využíval při plnění výzkumných úkolů na pracovišti a prodal je teprve tehdy, když je ke své práci nepotřeboval, přičemž jejich prodejní cenu určil podnik Klenoty. Závěr soudu, že obviněný si opatřil výrobky zahraniční elektrotechniky ve spekulacním úmyslu uvedeném v § 117 odst. 1 tr. zák. a že je prodal se ziskem 218 671,- Kčs, se tak neopírá o řádně zjištěný skutkový stav věci.

V této souvislosti je třeba upozornit, že Federální cenový úřad zpracoval pro potřeby trestního řízení a celní správu hlediska pro tvorbu maloobchodních cen individuálně dováženého zboží z oboru zahraniční elektrotechniky, což bylo uveřejněno v částce 1 - 2 roč. 1983 Sbírký instrukcí a sdělení vydávané ministerstvem spravedlnosti ČSR.

Nezjišťování spekulacního úmyslu vedlo jindy naopak k tomu, že obviněný nebyl uznán vinným trestným činem spekulace, třebaže po náležitém objasnění skutkového stavu věci mohla tato právní kvalifikace přicházet v úvahu. Např. obviněný byl uznán vinným trestnými činy porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák. a zkrácení daně k proclení 1200 kusů digitálních hodiněk a 100 kusů náhradních baterií, vše v hodnotě 601 900,- Kčs. Otázkou, zda toto zboží bylo opatřeno v úmyslu se ziskem je prodat na území ČSSR, se soud opomněl zabývat.

V některých případech trestného činu poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. a odpovídajícího přečinu soudy nevěnovaly náležitou pozornost obhajobě obviněných, že k předražení zboží došlo jen omylem.

Např. vedoucí prodejny nábytku a její zástupkyně byly uznány vinnými trestným činem poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. proto, že ke škodě 14 občanů předražily zboží celkem o 11 240,- Kčs. Obviněné připustily, že zboží předražily, uvedly však na svoji obhajobu, že k tomu došlo nedopatřením při velkém návalu nakupujících a že si z tržeb nikdy nic neoponechaly. Soud se touto obhajobou nezabýval, třebaže při inventuře byl zjištěn přebytek v takové výši, v jaké došlo k poškození spotřebitelů. V jiné trestní věci byla vedoucí prodejny hudebních nástrojů odsouzena za přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. a) zák. o přeč. , jehož se dopustila tím, že španělské kytary v ceně 395,- Kčs prodala za 570,- Kčs a kytary v ceně 570,- Kčs za 603,- Kčs. Její obhajoba, že k předražení došlo v důsledku omylu způsobeného značnou podobností prodaných kytar s kytarami vyšší cenové skupiny nebyla vyvrácena.

V Západočeském kraji se vyskytla nesprávná praxe orgánů, které konají objasňování, a která záleží v tom, že při objasňování přečinů proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou podle § 5 písm. a) zák. o přeč. vyžadují v rozporu s ustanovením § 175b odst. 1 písm. b) tr. ř. znalecké posudky o hodnotě zboží nepřihlášeného k celnímu řízení. Orgány konající objasňování by pouze měly od celnice, popř. od jiného příslušného orgánu opatřit odborné vyjádření o hodnotě tohoto zboží a eventuálně - vzniknou-li pochybnosti o jeho správnosti upozornit na potřebu odstranit tyto pochybnosti znaleckým posudkem (srov. č. 11/1972 a č. 15/1972 sb. rozh. tr.).

Při průzkumu byly zjištěny také případy nerespektování zákonných práv zúčastněných osob ve věcech, v nichž přicházelo v úvahu zabránění věci. Soudy dále chybovaly v tom, že řízení o trestných činech porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák. a zkrácení daně podle § 148 tr. zák. (konkrétně zkrácení cla) nevyrozumívaly příslušné celnice. Celnice jako výkonný orgán celní správy zde zastupují stát, který má v řízení o těchto trestných činech práva poškozeného

uvedená v § 43 odst. 1 tr. ř., a proto musí být podle § 198 odst. 2 tr. ř. vyrozumívány o termínu hlavního líčení se zachováním alespoň třídní lhůty k přípravě (§ 198 odst. 1 tr. ř.).

Častější nedostatky byly zjištěny při odůvodňování rozsudků, neboť odůvodnění neodpovídalo hlediskům uvedeným v § 125 tr. ř. Nejčastějším nedostatkům v tomto směru bylo chybějící náležité odůvodnění právních závěrů, když se soudy spokojily s pouhým konstatováním, že zjištěný skutek naplňuje znaky toho kterého trestného činu proti hospodářské soustavě, resp. odpovídajícího přečinu.

B. Právní posouzení

Výklad a aplikace ustanovení o trestných činech proti hospodářské soustavě podle hlavy druhé oddílu prvního zvláštní části trestního zákona a o odpovídajících přečinech nečiní soudům zpravidla potíže. Výkladem a aplikací těchto ustanovení se zabývaly již zobecňující materiály nejvyšších soudů republik (Tpj 77/75 Nejvyššího soudu ČSR a Tpj 24/75 Nejvyššího soudu SSR) a řada rozhodnutí publikovaných ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek vydávané Nejvyšším soudem ČSSR. Většina právních otázek, s nimiž se soudy při posuzování věcí tohoto druhu setkávaly, byla tedy již řešena.

Pokud byly přesto zjištěny při právním posouzení nedostatky, vyplývaly z malé znalosti judikatury, což se mj. projevuje - jak již bylo konstatováno - i v úrovni odůvodnění rozhodnutí soudů, v nichž se věnuje větší pozornost skutkovým zjištěním a méně již právním úvahám.

1. Trestný čin spekulace podle § 117 tr. zák. a přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč.

Znak opatřování předmětů potřeby ve větším rozsahu, resp. předmětu větší hodnoty vykládaly soudy tak, že jde o jakoukoliv činnost, jíž pachatel získal tyto předměty do vlastnictví nebo alespoň do takové faktické držby, která mu umožňovala s těmito předměty volně disponovat, tj. jejich skupování nebo opatření jednáním naplňujícím znaky jiného trestného činu, popřípadě přečinu, jejich získání směnou anebo i darem, pokud pachatel dar přijal v úmyslu ho prodat za cenu převyšující jeho hodnotu (srov. č. 52/1974 a č. 11/1976 sb. rozh. tr.).

Za předměty potřeby se v soudní praxi správně považují všechny předměty, které mají užitnou hodnotu a slouží k lidským potřebám, tedy i předměty přepychové a předměty, které mají sběratelskou hodnotu (srov. č. 52/1974 a č. 47/1977 sb. rozh. tr.), dále valuty a tuzexové odběrní poukazy.

Např. obviněný byl uznán vinným trestným činem spekulace podle § 117 odst. 1 al. 1 tr. zák., jehož se dopustil tím, že prodal 18 000 tuzexových odběrních poukazů po 5,20,- Kčs za kus a dalších 3 311 těchto poukazů měl za tutéž cenu připravených k prodeji, ač je koupil za nižší cenu.

V této souvislosti se v soudní praxi vyskytla otázka, jak posuzovat případ přenechání - za peněžitou odměnu - pořadí v prodejně Mototechny na zakoupení osobního motorového vozidla. Podle zajatého stanoviska by v takovém případě mohlo jít o trestný čin spekulace podle § 117 odst. 1 al. 1 tr. zák. u té osoby, která by si takto zajistila pořadí, motorové vozidlo se spekulacním záměrem koupila a potom je se ziskem prodala jiné osobě (srov. č. 23/1982 sb. rozh. tr.). Samotné přenechání pořadí za odměnu nemá znaky trestného činu spekulace podle § 117 tr. zák., resp. přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč. Taková odměna má však povahu neoprávněného majetkového prospěchu ve smyslu § 451 obč. zák., který musí být vydán tomu, na jehož úkor byl získán (§ 456 obč. zák.), resp. za podmínek § 457 odst. 2 cit. zák. může soud na návrh prokurátora vyslovit, že část anebo celé plnění připadá státu.

Naplnění znaku ve větším rozsahu spatřovaly soudy v opatření nebo přechovávání předmětů potřeby ve spekulacím úmyslu v hodnotě přibližující se hodnotě předmětu větší hodnoty, za který soudní praxe považuje předmět, jehož maloobchodní cena převyšuje 5000,- Kčs.

Při posuzování subjektivní stránky u trestného činu spekulace soudy správně vycházely z toho, že úmysl předměty potřeby ve větším rozsahu nebo předmět větší hodnoty se ziskem prodat nebo směniti anebo získati jinou výhodu musí pachatel mít již v době opatření těchto předmětů. Přitom zastávaly i správný názor, že jejich opatřením ve spekulacím úmyslu je trestný čin dokonán. Výše zamýšleného zisku, která nepatří k formálním znakům tohoto trestného činu, je hodnocena v rámci materiální podmínky (§ 3 odst. 2 tr. zák.).

Nejednotná byla praxe soudů při posuzování otázky, zda znaky trestného činu spekulace podle § 117 odst. 1 al. 1 tr. zák. naplní též cizinec, který zboží opatřené v cizině pouze provází přes území ČSSR v úmyslu je se ziskem prodat rovněž v cizině. K tomu Nejvyšší soud ČSSR zaujal stanovisko, že ustanovením § 117 tr. zák. je chráněna pouze hospodářská soustava ČSSR, nikoliv jiných států, a proto pouhý průvoz zboží opatřené v cizině přes území ČSSR nenaplnuje znaky trestného činu spekulace podle § 117 odst. 1 al. 1 tr. zák. Poněvadž však pachatelé v těchto případech zpravidla nepřihlásí zboží k celnímu řízení, přichází v úvahu jejich postih pro trestný čin porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák. (srov. č. 8/1983 sb. rozh. tr.).

Trestný čin spekulace lze spáchat též formou zprostředkování (§ 117 odst. 1 al. 2 tr. zák.). V SSR se tato forma spekulace nevyskytla. V ČSR se vyskytla jen ojediněle. Nejvyšší soud ČSR vyložil tento znak tak, že zprostředkování v případě spekulace lze uskutečnit několika formami v době od počátečního až po konečné stadium spekulacím činnosti. Jednou z těchto forem je vytváření příležitosti pro realizaci spekulacím zisku např. vyhledáváním zájemců o koupi zboží (5 Tz 51/82 Nejvyššího soudu ČSR).

Soudy někdy chybovaly při právním posouzení tím, že neposoudily jednání pachatele trestného činu spekulace jako spáchané výdělečně (§ 117 odst. 2 písm. b) tr. zák.), ačkoli pro tento závěr měly oporu ve skutkových zjištěních.

Např. obviněný byl uznán vinným trestným činem spekulace pouze podle § 117 odst. 1 al. 1 tr. zák., ačkoli od dubna 1980 do května 1981 dovezl z PLR do ČSSR zboží v celkové hodnotě převyšující částku 82 000,- Kčs a rozprodal je se ziskem ve výši nejméně 12 000,- Kčs. V další trestné věci obviněný po dobu delší dvou let shromažďoval staré pánské hodinky a starožitné hodiny v celkové hodnotě 47 000,- Kčs, prodával je za vyšší cenu a získal tak nejméně 17 000,- Kčs.

V obou těchto případech si pachatelé soustavnou trestnou činností páchanou po delší dobu a naplňující znaky trestného činu spekulace opatřovaly alespoň zčásti zdroj příjmů ve smyslu § 89 odst. 3 tr. zák.

Za značný prospěch ve smyslu § 117 odst. 2 písm. c) tr. zák. považovaly soudy ve shodě s judikaturou prospěch v částce kolem 20 000,- Kčs (srov. č. 39/1962 sb. rozh. tr.).

Soudy někdy posoudily jako trestný čin spekulace podle § 117 odst. 1 al. 1 tr. zák., resp. jako přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč. jednání vedoucích prodejen, kteří v souvislosti s úpravou maloobchodních cen některých druhů zboží část zboží zatajili v úmyslu toto zboží po přecenění prodat a ponechat si peněžní rozdíl mezi starou a novou maloobchodní cenou. Takové právní posouzení bylo nesprávné, protože jednání obviněných naplnilo znaky přísnějšího trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. b) tr. zák., resp. při škodě nepřevyšující 1500,- Kčs znaky přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. b) zák. o přeč. , podle okolností popř. ve stadiu pokusu

(srov. č. 37/1983 sb. rozh. tr.). Přitom majetkovou škodou zde je finanční rozdíl mezi starou a novou maloobchodní cenou, který si pachatel ponechal, nikoli majetková hodnota veškerého zatajovaného zboží. K posouzení případů, kdy vedoucí prodejen zboží před jeho přeceněním nakoupili v úmyslu je později prodat za novou vyšší maloobchodní cenu viz dále kapitolu 3., věnovanou výkladu znaků trestného činu zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák.

Kritériem pro odlišení trestného činu spekulace podle § 117 odst. 1 tr. zák. od přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč. je formální znak trestného činu spekulace „ve větším rozsahu“, jež odpovídající přečin nemá. Proto jestliže si pachatel opatřil nebo hromadil ve spekulacním úmyslu předměty potřeby pouze v menším rozsahu, nemůže se dopustit trestného činu spekulace, i kdyby stupeň nebezpečnosti činu pro společnost byl zvyšován recidivou pachatele nebo výší zamýšleného zisku (srov. č. 54/1978 sb. rozh. tr.).

Při rozlišování mezi trestným činem spekulace a odpovídajícím přečinem soudy ojediněle chybovaly v tom, že považovaly za rozhodující, v jakém rozsahu se pachateli podařilo realizovat spekulacní záměr, tj. jakého dosáhl zisku, ač správně měly vycházet z množství a hodnoty předmětů potřeby opatřených nebo přechovávaných se spekulacním záměrem.

Např. obviněný byl uznán vinným přečinem proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč. na základě zjištění, že si opatřil od občanů MLR celkem 138 kusů tzv. Rubikových kostek a babylónských věží v hodnotě převyšující 5000,- Kčs, jejichž prodejem chtěl získat více než 2500,- Kčs avšak podařilo se mu prodat toliko část těchto hraček-hlavolamů se ziskem asi 1000,- Kčs. Správně měl soud hodnotit množství a cenu předmětů potřeby a vzhledem k jejich většímu rozsahu posoudit toto jednání jako trestný čin spekulace podle § 117 tr. zák.

Podle § 1 odst. 2 zák. o přeč. čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není přečin, i když jinak vykazuje jeho znaky. V některých případech zjištěných při průzkumu soudy nepřihlížely k tomuto ustanovení. Např. jako přečin byl nesprávně posouzen ojedinělý prodej jedněch digitálních hodinek v ceně 240,- Kčs za 400,- Kčs.

2. Trestný čin nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák. a přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. c) zák. o přeč.

Nedovolené podnikání ve smyslu ustanovení § 118 odst. 1 tr. zák. spočívá v neoprávněném provozování soukromé výrobní nebo jiné výdělečné činnosti ve větším rozsahu, což předpokládá, že jde o soustavnou činnost, jež je páchána po živnostensku a má charakter soukromého podnikání (srov. č. 34/1972 sb. rozh. tr.). Tím je zároveň vyjádřen rozdíl mezi trestným činem nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák. a přečinem proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. c) zák. o přeč. , u něhož se sice také vyžaduje soustavné provozování neoprávněné výrobní nebo jiné výdělečné činnosti za účelem získání trvalejšího zdroje příjmů, avšak v menším rozsahu, takže nemá charakter živnostenského soukromého podnikání a nenarušuje výrazněji naši socialistickou hospodářskou soustavu. Jako trestný čin nedovoleného podnikání důvodně posuzovaly proto soudy jenom závažnější případy neoprávněného provozování soukromé výdělečné činnosti, která pachatelům zajišťovala po delší dobu větší zdroj příjmů.

Při posuzování, zda soukromá výdělečná činnost byla neoprávněně provozována ve větším rozsahu, braly soudy zpravidla v úvahu délku doby, po kterou výdělečná činnost trvala, počet akcí včetně jejich objemu vyjádřeného v penězích a výši dosaženého majetkového prospěchu. V přezkoumávaných věcech pachatelé trestného činu neoprávněně provozovali soukromou výdělečnou činnost nejméně po dobu šesti měsíců, nejdéle po dobu deseti roků, přičemž převažovala doba od jednoho do dvou roků. Celkově vyjádřený finanční objem (hodnota materiálu a vykonané práce) se nejčastěji pohyboval v rozpětí od 7000,- Kčs do 14 000,- Kčs, v některých případech tyto částky

převyšoval a v jednom případě činil více než 500 000,- Kčs. Majetkový prospěch z nedovoleného podnikání převážně dosahoval částky od 5000,- Kčs do 10 000,- Kčs, v jednom případě kolem 160 000,- Kčs.

Provozováním soukromé výdělečné činnosti ve větším rozsahu může být i provedení sice jediné akce, avšak velké a delší dobu trvající, spojené se značnou odměnou (srov. č. 6/1976 sb. rozh. tr.).

V ojedinělých případech soudy pochybily v tom, že i při naplnění znaku „ve větším rozsahu“ kvalifikovaly jednání pachatele nikoliv jako trestný čin nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák., nýbrž jako přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. c) zák. o přeč. Častějším nedostatkem však bylo, že posoudily jako tento přečin ojedinělý výkon neoprávněné výdělečné činnosti, u něhož nebyly naplněny znaky soustavného provozování takové činnosti za účelem získání trvalejšího zdroje příjmů. Např. obviněná byla uznána vinnou přečinem proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. c) zák. o přeč. proto, že v srpnu 1981 vyrobila doma cukroví v ceně asi 500,- Kčs, jehož prodejem, při kterém byla přistižena orgány VB, získala 171,- Kčs. Jestliže nebylo prokázáno, že by obviněná vykonávala tuto nedovolenou činnost i jindy, nebyl naplněn znak uvedeného přečinu „soustavně provozuje neoprávněnou výdělečnou činnost“.

Při zjišťování, zda šlo o neoprávněnou výdělečnou činnost, vycházely soudy zpravidla z výčtu prací a služeb, k jejichž provozování je třeba povolení, uvedeného v „Zásadách pro poskytování některých služeb a oprav občany na základě povolení národního výboru“, které byly schváleny usnesením vlády ze dne 3. března 1965 a publikovány pod č. 20/1965 Sb. a s účinností od 1. ledna 1983 nahrazeny nařízením vlády ČSR č. 154/1982 Sb. a vlády SSR č. 158/1982 Sb., o poskytování služeb občany na základě povolení národního výboru. Soudy správně vycházely z názoru, že soukromá výdělečná činnost, k jejímuž provozování se nevyžaduje povolení státního orgánu, nemá charakter neoprávněného výdělečného podnikání ve smyslu znaků trestného činu nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák. (srov. č. 55/1978 sb. rozh. tr.). Toliko výjimečně se soudy touto otázkou, tj. zda k provozování výdělečné činnosti bylo potřebné povolení příslušného orgánu, vůbec nezabývaly.

Za neoprávněné provozování soukromé výdělečné činnosti však byla soudy důvodně považována činnost, jejíž výkon překračoval rámec uděleného povolení, např. neoprávněné zaměstnávání cizích pracovních sil, překročení územního obvodu, na který se povolení k výkonu výdělečné činnosti vztahovalo, apod. (srov. č. 46/1978 sb. rozh. tr.).

Pachatelé trestného činu nedovoleného podnikání poměrně často prováděli bez povolení montáže a stavební práce při výstavbě rodinných domků, přičemž nezřídka byly tyto práce konány na úkor pracovní doby na jejich pracovištích, nebo šlo o pachatele, kteří nebyli v pracovním poměru.

V těchto případech činilo v praxi soudů někdy potíže rozlišování mezi občanskou výpomocí podle § 384 a násl. obč. zák. a neoprávněnou výdělečnou činností. Při řešení této otázky nesmí být zneužit k soukromé výdělečné činnosti a sloužit k neoprávněným ziskům. Montáže rodinných domků pro větší počet občanů a za odměnu převyšující hodnotu vykonané práce, která v sobě obsahuje i režii a zisk, jež účtují v takových případech socialistické organizace, nelze tedy posuzovat jako občanskou výpomoc (srov. č. 4/1982 sb. rozh. tr.).

Neoprávněným výdělečným podnikáním může být též vykonávání zprostředkovatelské činnosti v pronajímání bytů za úplatu. K tomu je třeba uvést, že k poskytování ubytování za úplatu na přechodnou dobu podle § 397 a násl. obč. zák. se nevyžaduje přivolení národního výboru, takže je nelze bez dalšího považovat za neoprávněnou výdělečnou činnost. O nedovolené podnikání by mohlo jít jen tehdy, kdyby poskytování takového ubytování bylo v rozporu s pravidly socialistického soužití ve smyslu článku VI obč. zák. Jestliže by tedy šlo o déle trvající, popř. trvalé provozování ubytovacího zařízení po živnostensku, bylo by třeba k takovému výdělečnému podnikání povolení národního

výboru a bez něho by šlo o činnost neoprávněnou (srov. č. 55/1976 sb. rozh. tr.). 1)

Po subjektivní stránce se vyžaduje, aby pachatel věděl o neoprávněnosti svého soukromého výtvarného podnikání (srov. č. 21/1968 sb. rozh. tr.). V praxi se soudy setkávají s případy, kdy pachatelé z výnosu neoprávněné výtvarné činnosti platili daň z příjmů obyvatelstva a finanční odbory národních výborů ji přijímaly, aniž upozornily plátce na neoprávněnost jeho výtvarné činnosti. Okolnost, že obviněný platil daň z výnosu získaného neoprávněným výtvarným podnikáním, nemůže sama o sobě vylučovat zavinění. Je však nutné spolehlivě zjistit, že obviněný o neoprávněnosti své výtvarné činnosti věděl. Výsledky průzkumu signalizují, že soudy zjišťování subjektivní stránky u trestného činu nedovoleného podnikání věnují menší pozornost.

Neoprávněným výtvarným podnikáním není prodej rostlinných a živočišných výrobků z vlastní drobné zemědělské činnosti a prodej lesních plodů. Po domácku vyrobené nebo zpracované výrobky mohou však občané prodávat jen na základě povolení místního národního výboru (§ 23 odst. 2, § 24 odst. 1 zákonů ČNR č. 127/1981 Sb. a SNR č. 130/1981 Sb., o vnitřním obchodě).

Osivo, sadbu a školkařské výpěstky mohou vyrábět a dávat do oběhu výlučně organizace k tomu pověřené ministerstvem zemědělství, lesního a vodního hospodářství (§ 10 a § 23 zák. č. 61/1964 Sb., o rozvoji rostlinné výroby). Jejich výroba a prodej soukromou osobou při splnění znaku ve větším rozsahu je proto trestným činem nedovoleného podnikání.

V souladu se zákonem se v praxi soudů nepovažuje za neoprávněnou ani činnost výtvarného umělce (srov. k tomu vyhlášku ministerstva školství a kultury č. 149/1961 Sb., o nákupu, zadávání a prodeji děl výtvarného umění a o některých jiných opatřeních v oboru výtvarného umění, ve znění vyhl. č. 39/1966 Sb.). Takovou činnost je však třeba odlišovat od řemeslné výroby výrobků uměleckého řemesla.

Výjimečné nejsou ani případy, kdy nedovoleně podnikají tzv. pracovní čety, v nichž jeden pracovník práci organizuje, zejména vyhledává pracovní příležitost, sjednává mzdu a rozděluje ji mezi jednotlivé členy pracovní čety podle míry jejich pracovního zatížení. Okolnost, že takový organizátor se podílel na výsledcích činnosti pracovní čety, může podmiňovat použití vyšší trestní sazby ve smyslu § 118 odst. 2 písm. a) tr. zák., a to za předpokladu, že šlo o vykořisťování cizích pracovních sil, které sloužilo pachateli k získávání nadhodnoty (srov. č. 46/1978 a č. 4/1980 sb. rozh. tr.). Tak tomu bude zejména v případech, kdy se organizátor podílel na činnosti pracovní čety pouze svou organizátorskou činností a fyzicky vůbec nepracoval.

Za značný prospěch ve smyslu § 118 odst. 2 písm. b) tr. zák. považují soudy prospěch kolem 20 000,- Kčs (srov. č. 39/1962 sb. rozh. tr.). Při zjišťování výše majetkového prospěchu z nedovoleného podnikání se v praxi vžila zásada, že od veškerých příjmů z nedovoleného podnikání lze odečíst jenom skutečně vynaložené náklady (např. náklady na materiál, pohonné hmoty aj.), nikoli též hodnotu vlastní práce. Není ovšem vyloučeno, aby i při získání majetkového prospěchu ve výši nejméně kolem 20 000,- Kčs soud nepovažoval tuto okolnost za okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby ve smyslu § 118 odst. 2 písm. b) tr. zák., např. tehdy, když pachatel vykonával neoprávněnou výtvarnou činnost mimo pracovní dobu, odvádí kvalitní práci uspokojující potřeby občanů a přijímá za ni přiměřenou odměnu a kdy navíc socialistické organizace nemohou tyto práce nebo služby v místě neoprávněné činnosti zajistit.

Při průzkumu nebylo zjištěno, že by zatajení příjmů z nedovoleného podnikání bylo zároveň posuzováno jako trestný čin zkrácení daně podle § 148 tr. zák. Soudy zastávají správné stanovisko, že zatajení příjmu docíleného trestnou činností v daňovém přiznání a neodvedení daně z takového příjmu nelze posuzovat jako trestný čin zkrácení daně, neboť by se tím pachatel nepřímou nutí k oznámení vlastní trestné činnosti v rozporu se zásadou, že k doznání nesmí být obviněný žádným

způsobem donucován (§ 91 odst. 1 tr. ř.). Na správnosti tohoto názoru nic nemění to, že i pachatelům trestného činu nedovoleného podnikání bývá finančními orgány daň z příjmů obyvatelstva dodatečně vyměřena.

3. Trestný čin zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák.

Pachatelem trestného činu zneužívání socialistického podnikání může být jen ten, kdo je v pracovním nebo jiném obdobném poměru k socialistické organizaci, na jejíž úkor nebo pod jejíž jménem provozuje ve větším rozsahu výdělečnou činnost k soukromému obohacení. Soudy se otázkou subjektu zabývají a správně rozhodují, že nejde o poměr obdobný pracovnímu poměru, je-li založen na takové dohodě o pracích konaných mimo pracovní poměr, která je v rozporu s předpisy zákoníku práce a je neplatná též proto, že se přiči zájmům společnosti (§ 242 odst. 1 písm. a) zák. práce). Jestliže tedy pachatel na základě takové dohody neoprávněně provozuje ve větším rozsahu soukromé výdělečné podnikání, naplňuje - za předpokladu, že je dána subjektivní stránka - znaky trestného činu nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák., a nikoli znaky trestného činu zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. (srov. č. 39/1975 sb. rozh. tr.).

Jako trestný čin zneužívání socialistického podnikání podle § 120 odst. 1 tr. zák. posuzovaly soudy jen závažnější případy provozování výrobní nebo jiné výdělečné činnosti na úkor nebo pod jménem socialistické organizace k soukromému obohacení. Přitom zastávaly správný názor, že na rozdíl od ustanovení § 118 tr. zák. tato nelegální činnost nemusí mít charakter podnikání.

Na větší rozsah provozování výdělečné činnosti na úkor nebo pod jménem socialistické organizace usuzovaly soudy z hodnoty zboží nebo služeb, která vždy převyšovala částku 5000,- Kčs, a z délky doby výkonu této výdělečné činnosti. Jen výjimečně uznal soud za vinu trestným činem zneužívání socialistického podnikání podle § 120 odst. 1 tr. zák., ač nebyl splněn znak „ve větším rozsahu“. Např. projektant OSP se podílel na úkor organizace na vypracování projektu v hodnotě 1500,- Kčs pro pět občanů; s ohledem na rozsah této výdělečné činnosti mělo být správně jeho jednání posouzeno jako přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. c) zák. o přeč. V jiné trestní věci si vedoucí závodu veřejného stravování v době od března do října 1980 opatřil cigarety v celkové hodnotě 4600,- Kčs, aby je v provozovně prodal s příslušnou přírůžkou, čímž by získal asi 500,- Kčs. Podařilo se mu prodat jenom část těchto cigaret s majetkovým prospěchem 177,- Kčs. Soud svůj závěr, že šlo o výdělečnou činnost na úkor organizace „ve větším rozsahu“ ve smyslu znaku trestného činu podle § 120 odst. 1 tr. zák. blíže neodůvodnil. Celková hodnota cigaret zpochybňuje správnost takového závěru.

Některým soudům nebyl jasný rozdíl mezi znaky na úkor organizace a pod jménem organizace. Správná je praxe těch soudů, které za zneužívání socialistického podnikání na úkor organizace považují případy, kdy pachatelé připravují svou neoprávněnou výdělečnou činností sloužící k soukromému obohacení socialistickou organizaci o podnikatelský zisk, a za zneužívání socialistického podnikání pod jménem organizace případy, kdy tato neoprávněná výdělečná činnost nespadá do oboru činnosti organizace a kdy tedy organizace o podnikatelský zisk nepřijde. K tomu je třeba dodat, že pachatel, jenž neoprávněně vykonává ve větším rozsahu výrobní nebo jinou výdělečnou činnost a předstírá, že jde o podnikání socialistické organizace, která však ve skutečnosti neexistuje, dopouští se trestného činu nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák., a nikoli trestného činu zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. (srov. č. 44/1983 sb. rozh. tr.).

V obou národních republikách bylo zjištěno, že soudy někdy nesprávně posoudily jako trestný čin zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. jednání vedoucích prodejen, kteří v souvislosti s úpravou maloobchodních cen některých druhů zboží zatajili část tohoto zboží před jeho přeceněním, po úpravě cen je v prodejně prodávali a ponechávali si rozdíl mezi cenou zboží původní a novou. Obvinění v těchto případech prodávali v prodejně zboží, které se nepřivlastnili, a proto

zůstalo ve vlastnictví organizace. Pokud si ovšem ponechávali rozdíl mezi původní a novou cenou zboží, naplnili znaky trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. b) tr. zák., resp. přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. b) zák. o přeč. (srov. č. 37/1983 sb. rozh. tr.). O trestný čin zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. by však šlo tehdy, jestliže by pracovník socialistické organizace nakoupil od organizace zboží před jeho přeceněním a po jeho přecenění by ho prodával za vyšší ceny v prodejně organizace na její úkor, samozřejmě za předpokladu, že by tak činil ve větším rozsahu. Pokud by jeho jednání nedosáhlo většího rozsahu, mohlo by jít o přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč. (srov. č. 38/1983 sb. rozh. tr.). Zapůjčení peněz vedoucímu prodejny k nákupu zboží určeného po přecenění k prodeji v prodejně organizace na vlastní účet vedoucího prodejny zůstala ve stadiu přípravy, je přípravou k trestnému činu zneužívání socialistického podnikání podle § 7 odst. 1, § 120 odst. 1 tr. zák. (srov. č. 39/1983 sb. rozh. tr.). O trestný čin podle § 120 tr. zák. by šlo také v tehdy, kdyby pracovník socialistické organizace ve větším rozsahu prodával v prodejně zboží, které předtím rozkradl nebo nabyl jiným způsobem.

Na souběh trestných činů zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. a pomoci k trestnému činu rozkrádání majetku podle § 10 odst. 1 písm. c), § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. soudy důvodně uznaly v případech, kdy pachatel prodával ve větším rozsahu na svůj účet zboží, které se jinak v provozně prodává, avšak které pachatel podle dohody uzavřené již před rozkrádáním převzal od osob, jež zboží jinde rozkradly (srov. č. 45/1963 a č. 42/1979 sb. rozh. tr.). Pokud u některých soudů vznikly pochybnosti o tom, zda jde o jednočinný či vícečinný souběh těchto trestných činů, postupovaly správně ty soudy, které v takových případech uznaly na vícečinný souběh těchto trestných činů (srov. č. 51/1979 sb. rozh. tr.).

V souladu se zákonem posuzovaly soudy jednání odpovědných hospodářských pracovníků, kteří pod jménem socialistické organizace provozovali neoprávněnou výdělečnou činnost v úmyslu získat finanční prostředky pro organizaci, nikoli pro sebe, jako trestný čin porušování povinnosti při nakládání s finančními a hmotnými prostředky podle § 127 odst. 1 tr. zák., neboť tento trestný čin je ve vztahu speciality k trestným činům nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák. a zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. (srov. č. 1/1983 sb. rozh. tr.).

4. Trestný čin poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. a přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. a) zák. o přeč.

Pro trestný čin poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. byli stíháni zejména pracovníci socialistických organizací zabývajících se maloobchodním prodejem zboží, kteří poškozovali spotřebitele předražením zboží i šizením na jakosti a hmotnosti zboží. Nejednotné však jsou názory v tom, zda subjektem tohoto trestného činu, popř. odpovídajícího přečinu může být osoba, která je oprávněna prodávat zemědělské produkty z vlastní rostlinné a živočišné výroby nebo lesní plody (§ 23 odst. 2 zákonů ČNR č. 127/1981 Sb. a SNR č. 130/1981 Sb., o vnitřním obchodě). Zatímco podle názoru Nejvyššího soudu ČSR tato osoba subjektem uvedené trestné činnosti být nemůže, Nejvyšší soud SSR zastává názor opačný. Podle něho i prodej zemědělských produktů z vlastní rostlinné a živočišné výroby a prodej lesních plodů je formou legálního maloobchodního prodeje zboží, takže zde rovněž vzniká vztah mezi prodávajícím a spotřebitelem. Proto nelze vyloučit, že poškozením i těchto spotřebitelů budou naplněny znaky trestného činu poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák., resp. přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. a) zák. o přeč. , anebo - v případech nepatrného stupně nebezpečnosti pro společnost - přestupku při prodeji zboží občany podle § 49 odst. 3 písm. b) cit. zák. o vnitřním obchodě. K této otázce zaujme Nejvyšší soud ČSSR stanovisko k zajištění jednotného výkladu zákona.

Za poškozování spotřebitelů ve větším rozsahu považovaly soudy jejich poškozování v rozsahu převyšujícím částku 1500,- Kčs. Poškození spotřebitelů v rozsahu nedosahujícím této částky bylo

posuzováno jako přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. a) zák. o přeč. Někdy však došlo k odsouzení obviněného za tento přečin i tehdy, když jeho jednání vykazovalo nepatrný stupeň nebezpečnosti pro společnost. Např. tímto přečinem byla uznána vinnou vedoucí prodejny, která ke škodě spotřebitele předražila nakoupené potraviny o částku 2,10 Kčs. Vzhledem k velmi nízkému předražení postačilo uložit kárné opatření podle zákoníku práce, resp. její jednání mohlo být postiženo orgány státní obchodní inspekce ve smyslu § 8 a § 9 zák. č. 122/1962 Sb.

Soudy posuzovaly jako trestný čin poškozování spotřebitele nebo jako odpovídající přečin pouze poškozování spotřebitelů při prodeji zboží určeného k prodeji v rámci obchodní činnosti organizace, nikoli též při prodeji zboží na vlastní účet pracovníků na úkor organizace, poněvadž vycházely ze správného názoru, že ustanovení § 120 tr. zák. o zneužívání socialistického podnikání je ve vztahu speciality vůči trestnému činu poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák.

Nepochybovaly ani při právním posouzení případů, kdy pracovník výkupny ovoce šidil soukromé pěstitele na hmotnosti vykoupeného ovoce a získával tak přebytky, které potom prodával na vlastní účet, jako trestný čin podvodu podle § 250 tr. zák., resp. jako přečin proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. c) zák. o přeč., poněvadž občan prodávající výrobky z vlastní drobné zemědělské výroby není spotřebitelem ve smyslu znaků trestného činu poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. (srov. č. 53/1981 sb. rozh. tr.).

Stále ještě činí soudům potíže, jak právně posuzovat odčerpávání přebytků pracovníkem prodejny nebo provozovny socialistické organizace. O trestný čin poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák., resp. o přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. a) zák. o přeč. jde za podmínky, že přebytky vznikly úmyslným poškozováním spotřebitelů. Jestliže tyto přebytky vznikly jiným způsobem, např. tím, že do prodejny bylo omylem dodáno větší množství zboží, zboží vyšší jakosti apod., jejich odčerpávání naplňuje znaky trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák., resp. odpovídajícího přečinu. Další podmínkou je, že spotřebitelem není socialistická organizace, protože v takovém případě, kdy si pachatel ponechá prospěch získaný předražováním zboží nebo šízením na jeho množství, hmotnosti nebo jakosti ke škodě socialistické organizace, je trestný čin podle § 132 tr. zák. v poměru speciality k trestnému činu podle § 121 tr. zák. (srov. č. 49/1971 sb. rozh. tr.).

Trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák., resp. odpovídajícího přečinu, a nikoli trestného činu poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák., resp. odpovídajícího přečinu se rovněž dopouští pracovník výrobní organizace, který kráčí normy surovin do potravinářských výrobků dodávaných obchodním organizacím a přivlastňuje si takto vzniklé přebytky (srov. č. 42/1979 a č. 23/1981 sb. rozh. tr.). Tu jde především o vztah dvou socialistických organizací, z nichž teprve odběratelská obchodní organizace se dostane při prodeji potravinářských výrobků do styku se spotřebiteli. Na tom, že jde o rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, by nemohla nic změnit ani skutečnost, že by nakonec byli poškozeni spotřebitelé, kterým by se méně hodnotné výrobky prodávaly jako plnohodnotné.

Ustanovení § 127 tr. zák. je ve vztahu speciality k ustanovení § 121 tr. zák. Nesprávně byl proto uznán vinným trestným činem poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. odpovědný hospodářský pracovník, který celý výtěžek z poškozování spotřebitelů použil ve prospěch organizace. Pokud tak činil ve větším rozsahu, naplnil znaky trestného činu porušování povinnosti při nakládání s finančními a hmotnými prostředky podle § 127 odst. 1 zák. (srov. č. 26/1975 a č. 1/1983 sb. rozh. tr.).

Formy poškozování spotřebitele jsou v ustanovení § 121 tr. zák. uvedeny pouze příkladmo, takže trestné podle tohoto ustanovení je poškozování spotřebitele ve větším rozsahu i jinými formami. Za jinou formu však soudní praxe nepovažuje jednání vedoucího prodejny, který fakturuje spotřebiteli – soukromé osobě – zboží, které nebylo vůbec dodáno. Takové jednání je posuzováno jako trestný čin

podvodu podle § 250 tr. zák., resp. jako odpovídající přečin podle § 3 odst. 1 písm. c) zák. o přeč.

5. Trestný čin porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák. a přečin proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou podle § 5 písm. a) zák. o přeč.

Ustanovení § 124 tr. zák. o porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou je normou s blanketní dispozicí. Předpisy obsahující zákaz nebo omezení dovozu, vývozu nebo průvozu zboží se stávají součástí skutkové podstaty tohoto trestného činu, a soudy jsou tedy povinny zjišťovat, který konkrétní předpis upravující dovoz, vývoz nebo průvoz zboží byl porušen. K předpisům v této oblasti, s nimiž se soudy často setkávají, patří zejména zákon č. 42/1980 Sb., o hospodářských stycích se zahraničím, a vyhláška federálního ministerstva zahraničního obchodu č. 59/1980 Sb., o neobchodních vývozech a dovozech věcí ve znění vyhl. č. 108/1981 Sb. a č. 36/1984 Sb., včetně jejich příloh, a to přílohy č. 1 obsahující seznam věcí, k jejichž vývozu je třeba povolení, přílohy č. 2, která obsahuje seznam věcí, jejichž vývoz je zakázán, a přílohy č. 3, obsahující seznam věcí, jejichž dovoz je zakázán. Předpisy týkající se omezení dovozu, vývozu a průvozu zboží obsahuje dále též celní zákon č. 44/1974 Sb. a vyhláška federálního ministerstva zahraničního obchodu č. 119/1974 Sb., kterou se provádí celní zákon.

Podle výsledků průzkumu se v praxi soudů vyskytuje výlučně porušení povinnosti přihlásit dovážené, vyvážené nebo provážené zboží k celnímu řízení, popř. k proclení (§ 33, 63 a § 66 celního zákona). Porušení jiných předpisů zjištěno nebylo.

Za ohrožení obecného zájmu značnou měrou ve smyslu znaku trestného činu podle § 124 tr. zák. soudy při porušení povinnosti přihlásit dovážené, vyvážené anebo provážené zboží k celnímu řízení považují, když maloobchodní cena nepřihlášeného zboží dosahuje částky kolem 8000,- Kčs (srov. č. 3/1977 sb. rozh. tr.). Průzkumem bylo zjištěno, že cena takového zboží se pohybovala od částky okolo 11 000,- Kčs až do částky kolem 200 000,- Kčs (v tomto případě šlo o 376 kusů digitálních hodinek podloudně dovážených z Rakouska).

V některých trestních věcech soudy nesprávně považovaly za zboží ve smyslu § 124 tr. zák. i věci, jejichž dovoz a vývoz upravují předpisy o devizovém hospodářství. Přehledly, že tyto případy měly být posouzeny z hlediska přísnějšího trestného činu ohrožení devizového hospodářství podle § 146 tr. zák., resp. přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. f) zák. o přeč. V této souvislosti je třeba upozornit na to, že z věcí, jejichž dovoz a vývoz upravují předpisy o devizovém hospodářství, podléhá celní kontrole dovoz, vývoz a průvoz zlata pro průmyslové účely (§ 22 odst. 2 celního zákona č. 44/1974 Sb.).

Nepřihlášení dováženého zboží k celnímu řízení, jež mělo za následek zkrácení cla ve větším rozsahu, posuzovaly soudy jako jednočinný souběh trestných činů porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák. a zkrácení daně podle § 148 tr. zák. Pokud nedošlo ke zkrácení cla ve větším rozsahu, omezovaly soudy právní kvalifikaci na trestný čin podle § 124 tr. zák. a neuznávaly na souběh s přečinem proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou podle § 5 písm. a) zák. o přeč. S touto praxí lze souhlasit. I když majetkovým prospěchem nikoli nepatrným ve smyslu znaků přečinu podle § 5 písm. a) zák. o přeč. může být i majetkový prospěch dosažený zkrácením cla, nejde o daňový delikt, nýbrž o přečin odpovídající trestnému činu porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák. Ustanovení § 5 písm. a) zák. o přeč. je vůči tomuto trestnému činu ve vztahu subsidiarity, takže jednočinný souběh je vyloučen.

Zboží vyvážené k neobchodním účelům nepodléhá vývoznímu clu. Pokud je však třeba k vývozu takového zboží povolení, vybírá se při jeho udělení správní poplatek. Nebylo-li povolení uděleno, povinnost zaplatit správní poplatek nevzniká, a to ani tehdy, když pachatel o povolení k vývozu zboží

vůbec nepožádal a přesto zboží vyvážel. Za podmínky, že jednáním takového pachatele byl obecný zájem ohrožen značnou měrou, byly naplněny jen znaky trestného činu porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák., nikoli též trestného činu zkrácení daně podle § 148 tr. zák. (srov. č. 15/1983 sb. rozh. tr.). Správně proto rozhodl soud, jestliže obviněného, jenž byl při celním řízení zatajil, že vyváží do NSR grafické listy v hodnotě kolem 16 000,- Kčs, uznal vinným pouze trestným činem podle § 124 tr. zák.

V některých věcech nevěnovaly soudy pozornost otázce, zda trestným činem porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 odst. 1 tr. zák. nebyla způsobena značná škoda nebo jiný zvlášť závažný následek ve smyslu § 124 odst. 2 písm. b) tr. zák. Za škodu ve smyslu tohoto ustanovení nelze považovat hodnotu dováženého nebo vyváženého zboží. Takovou škodou je však zkrácení cla (srov. č. 3/1977 sb. rozh. tr.). Např. soud opomněl kvalifikovat skutek obviněného jako trestné činy podle § 124 odst. 1, 2 písm. b) tr. zák. a podle § 148 odst. 1, 2 písm. c) tr. zák., ačkoli obviněný nepřihlásil zboží k celnímu řízení a k proclení zkrátil clo o částku 47 641,- Kčs.

IV. Ukládání trestů a ochranných opatření

Za trestné činy proti hospodářské soustavě jsou převážně ukládány tresty odnětí svobody a vedle nich tresty peněžité, propadnutí věci a zákazu činnosti. Tresty nápravného opatření, které lze uložit jen za trestné činy zneužívání socialistického podnikání a poškozování spotřebitele, se využívají v menší míře.

Celkově přísnějšími tresty jsou postihováni pachatelé trestných činů spekulace a porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou, kteří jednak po řadu let tvoří početně největší skupiny mezi pachateli trestných činů proti hospodářské soustavě, jednak při srovnání s ostatními pachateli se častěji dopouštějí závažné trestné činnosti. V národních republikách je však dosti odlišná situace v tom, že ve Slovenské socialistické republice byl v posledních výrazněji vyšší jen počet osob odsouzených za trestné činy spekulace.

Podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody uložených odsouzeným za oba trestné činy od roku 1979 stále převyšuje 30 ; v roce 1981 činil 40,6 a 43,4 a v roce 1982 36,9 a 34,1 Kromě toho soudy právě pachatelům trestných činů spekulace a porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou poměrně často ukládaly jako další trest zejména trest peněžitý a trest propadnutí věci. V České socialistické republice bylo v roce 1982 uloženo osobám odsouzeným za trestný čin podle § 117 tr. zák. 137 peněžitých trestů a 72 trestů propadnutí věci (v roce 1981 bylo takových trestů uloženo 129 a 30) a osobám odsouzeným za trestný čin podle § 124 tr. zák. 32 peněžitých trestů a 61 trestů propadnutí věci (v roce 1981 99 a 71 takových trestů). Ve Slovenské socialistické republice bylo v témže roce pachatelům trestného činu spekulace uloženo 24 peněžitých trestů a 25 trestů propadnutí věci (v roce 1981 bylo uloženo 34 a 47 takových trestů) a za trestný čin podle § 124 tr. zák. 2 peněžité tresty a 10 trestů propadnutí věci. Uváží-li se počty osob odsouzených za uvedené trestné činy, nevykazuje praxe soudů v obou národních republikách při ukládání trestů výraznější rozdíly.

Při trestání osob, které spáchaly trestné činy nedovoleného podnikání, zneužívání socialistického podnikání a poškozování spotřebitele, je nejvyrovnanější praxe soudů v obou národních republikách v případě trestného činu nedovoleného podnikání. Pokud u ostatních trestných činů se někdy objevují větší rozdíly, nutno mít na zřeteli, že ve Slovenské socialistické republice byl za ně odsuzován malý počet osob, takže s určitými výkyvy je třeba počítat.

Pokud jde o postih osob za odpovídající přečiny, přední místo zaujímají samostatně ukládané tresty, a to tresty peněžité a tresty propadnutí věci, a dále podmíněné tresty odnětí svobody. Poněkud častěji než u trestných činů proti hospodářské soustavě se ukládá trest nápravného opatření. V roce

1982 bylo v ČSR osobám odsouzeným za přečiny podle § 2 (bez písm. f/) a § 5 písm. a) zák. o přeč. uloženo 220 peněžitých trestů (z toho 186 jako samostatných), 87 podmíněných trestů odnětí svobody, 55 trestů propadnutí věci (z toho 14 samostatných), 45 trestů nápravného opatření, 20 nepodmíněných trestů odnětí svobody a 5 trestů zákazu činnosti. V SSR bylo v témže roce za všechny přečiny podle § 2 zák. o přeč. odsouzeno 111 osob k podmíněným trestům odnětí svobody, 135 osob k samostatným trestům peněžitým, propadnutí věci, popř. jiným, přičemž vedle jiného tretu bylo uloženo ještě 86 trestů propadnutí věci, 10 peněžitých trestů a 8 trestů zákazu činnosti, 33 osob bylo odsouzeno k nepodmíněným trestům odnětí svobody a stejný počet osob k trestům nápravného opatření. Ani při postihu pachatelů těchto přečinů, který již s ohledem na nižší typovou společenskou nebezpečnost přečinů ve srovnání s trestnými činy musí být vcelku mírnější, se nevyskytují u soudů obou národních republik větší rozdíly a jejich praxi lze hodnotit jako v podstatě správnou.

Podle výsledků průzkumu uložené tresty zpravidla odpovídaly všem hlediskům, na něž je třeba podle zákona vzít zřetel (§ 23 odst. 1, § 31 tr. zák.). Zjištěna byla jen ojedinělá pochybení, přičemž některá signalizoval statistický přehled o ukládání trestů, podle něhož byl trest nápravného opatření uložen i za trestné činy, za které tento druh trestu uložit nelze.

K vážnějším pochybením patří nesprávné mírnější právní posouzení zjištěného jednání obviněného, neboť má zpravidla za následek i uložení trestu, v němž není dostatečně vyjádřen stupeň společenské nebezpečnosti spáchaného činu.

Např. u jugoslávského státního občana, jenž při cestě z Rakouska do ČSSR nepřihlásil k celnímu řízení 376 kusů náramkových digitálních hodinek v ceně 197 500,- Kčs, které chtěl u nás se ziskem prodat, a zkrátil clo o 59 520,- Kčs, soud nevažoval o možnosti posoudit tuto trestnou činnost jako trestné činy porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 odst. 1, 2 písm. b) a zkrácení daně podle § 148 odst. 1, 2 písm. c) tr. zák. Neobjasnil však ani to, s jakým ziskem zamýšlel hodinky prodávat, což mohlo mít význam i z hlediska kvalifikace činu obviněného jako pokus trestného činu spekulace podle § 8 odst. 1, § 117 odst. 1, 2 písm. c) tr. zák.

Jestliže proto soud obviněnému uložil podle § 117 odst. 1 tr. zák. úhrnný trest odnětí svobody na 8 měsíců se zařazením do I. nápravně výchovné skupiny a trest propadnutí věci, uložil trest nepřiměřeně mírný. Současně pochybil i v tom, že nevažoval u tohoto cizího státního příslušníka o trestu vyhoštění podle § 57 tr. zák.

V některých případech soudy náležitě nezhodnotily stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, zejména nedocenily závažnost spáchané trestné činnosti nebo recidivu a v důsledku tohoto dostatečně nevyužily rozpětí trestní sazby odnětí svobody, popř. uložily neodpovídající druh trestu.

Např. obviněný byl uznán vinným trestným činem nedovoleného podnikání podle § 118 odst. 1, 2 písm. a), b) tr. zák., jehož se dopustil tím, že od roku 1969 do 31. 8. 1979 nedovoleně zhotovoval náhrobní pomníky pro občany, od nichž převzal 504 185,- Kčs; přitom zaměstnával čtyři pracovní síly a dosáhl čistého zisku ve výši 159 800,- Kčs. Odsouzen byl k trestu odnětí svobody na 2 roky, podmíněně odloženému na zkušební dobu tří let, a k trestu peněžitému 10 000,- Kčs, ev. k náhradnímu trestu odnětí svobody na 6 měsíců.

Jestliže se uváží značný rozsah neoprávněné soukromé výdělečné činnosti, dlouhá doba jejího páčání, využívání několika pracovních sil a majetkový prospěch přes 150 000,- Kčs, nemůže obstát závěr, že hlediskům rozhodnutým pro výměru trestu odpovídá trest odnětí svobody uložený na dolní hranici příslušné trestní sazby. Potom ovšem bylo vyloučeno uložení podmíněného trestu odnětí svobody, a pokud se týká peněžitého trestu, jehož účelem je zejména odčerpat neoprávněně získaný majetkový prospěch, není rovněž jeho výše adekvátní zjištěným okolnostem případu.

K nedostatečnému zhodnocení recidivy došlo ve věci obviněné, která byla uznána vinnou přečinem proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. c) zák. o přeč. spáchaným tím, že během půl roku v roce 1981 bez povolení vyrobila 160 kusů košů a metel, jež prodávala občanům po 50,- Kčs (za koš) a 20,- Kčs (za metlu). Odsouzena byla k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na 2 měsíce se zařazením do II. nápravně výchovné skupiny, ač šlo o recidivistku, která byla v roce 1979 odsouzena za trestný čin příživnictví k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na 6 měsíců, v roce 1980 za týž trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na 18 měsíců a v roce 1981 pro přečin podle § 7 písm. c) zák. o přeč. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na 2 měsíce (neplnila povinnost vyplývající z ochranného dohledu). Uložení trestu odnětí svobody hluboko v dolní polovině trestní sazby za takového stavu vůbec neodpovídá zákonným hlediskům.

Soudy ojediněle nevyužili možnost uložit vedle jiného trestu též peněžitý trest.

Obviněnému, jenž byl uznán vinným trestným činem nedovoleného podnikání podle § 118 odst. 1 tr. zák., poněvadž bez povolení vykonával po dobu dvou let malování bytů, čímž získal 12 000,- Kčs, byl uložen pouze trest odnětí svobody na 6 měsíců, podmíněně odložený na zkušební dobu 1 roku. Vzhledem k splnění podmínek § 53 odst. 1 i § 54 odst. 1 (věty před středníkem) tr. zák. měl být obviněnému uložen i přiměřený trest peněžitý.

V nejednom případě sice soud peněžitý trest uložil, avšak nikoli v přiměřené výši. Příčiny tkví zpravidla v nedocenění závažnosti spáchaného trestného činu a v neobjasnění osobních a majetkových poměrů pachatele.

Někdy soudy nezvolily nejvhodnější druh trestu.

Obviněné, která se dopustila přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. d) zák. o přeč. tím, že během dvou měsíců nakoupila v obchodě 450 kusů voskových ruzí po 1,- Kčs za kus a prodávala je po 2,- Kčs za kus, byl uložen trest odnětí svobody na 2 měsíce, podmíněně odložený na zkušební dobu 1 roku.

S ohledem na osobní a majetkové poměry a na to, že obviněná byla osobou dříve netrestanou, která byla v místě bydliště kladně hodnocena, mohl účel trestu lépe splnit peněžitý trest, jímž mohl být obviněné též odčerpán majetkový prospěch získaný protiprávním jednáním.

Odůvodnění výroků o trestu zřídka plně vyhovuje. Soudy se většinou podrobněji zabývaly jenom osobou pachatele a jeho osobními poměry a jinak se spíše pouze obecně zmínily o kritériích důležitých pro uložení spravedlivého trestu, aniž ovšem konkrétně rozvedly a zhodnotily význam jednotlivých okolností pro určení druhu a výměry trestu. Jde o přetrvávající nedostatek, jenž se netýká jen trestů ukládaných za trestnou činnost proti hospodářské soustavě.

Vzhledem k charakteru trestné činnosti proti hospodářské soustavě byla ochranná opatření využívána spíše vyjímečně. Převládal ochranný dohled uložený pachatelům úmyslných trestných činů, popř. přečinů podle § 4 odst. 2 zák. č. 44/1973 Sb. a jinak přicházelo prakticky v úvahu ještě zabránění věci podle § 73 tr. zák. Pro mizivý počet zjištěných případů nelze k soudní praxi při ukládání ochranných opatření činit obecnější závěry, lze však konstatovat, že v těchto málo případech vážnější pochybení zjištěna nebyla.

V. Signalizace a spolupráce se společenskými organizacemi

Významným prostředkem prevence trestné činnosti je signalizace nedostatků a závad, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její páchaní (§ 164 odst. 2, § 184 odst. 1 tr. ř.). Při projednávání trestných činů nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák., zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. a poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. by byla častěji účelná.

Z mála kladných příkladů lze vyzvednout případ, kdy soud správně upozornil zaměstnavatelskou organizaci na nevhodný způsob prodeje v kantýně, který umožnil trestnou činnost zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. v důsledku tohoto upozornění bylo učiněno konkrétní opatření, aby se napříště trestné činnosti předešlo. V SSR bylo zjištěno několik případů, kdy na nedostatky bylo upozorněno již v přípravném řízení. Např. vyšetřovatel upozornil zaměstnavatele obviněného ČSAD, n. p., Košice na potřebu náležité kontroly motorových vozidel v souvislosti se zjištěným zneužíváním těchto vozidel k nelegálnímu vývozu zboží do zahraničí při služebních cestách. V jedné trestní věci upozornil vyšetřovatel na to, že inspektor Jednoty LSD neplnil delší dobu své povinnosti, čímž umožnil vedoucí prodejny a 7 prodavačkám poškozovat spotřebitele při prodeji potravinářského zboží. Zjištěny však byly i případy, kdy signalizace využito nebylo. Týkalo se to zejména nedovoleného podnikání, kdy pachatelé platili daň z příjmu obyvatelstva a finanční odbory národních výborů nezajímalo, zda mají k soukromé výdělečné činnosti potřebné povolení. Dále šlo o případy, kdy pachatelé vykonávali různé odborné řemeslnické práce pro socialistické organizace bez uzavření dohody o pracovní činnosti a bez příslušného povolení k výkonu této činnosti.

Z výsledků průzkumu vyplývá, že zjišťování příčin a podmínek, které vedly k trestné činnosti nebo ji umožnily, není stále věnována dostatečná pozornost.

Rovněž spolupráce soudů se společenskými organizacemi byla spíše výjimečná a vykazuje nedostatky, které jsou již delší dobu předmětem výtek orgánů soudního dozoru. Poněkud lepší byla tato spolupráce ve Slovenské socialistické republice. Při projednávání trestných činů proti hospodářské soustavě nabídly společenské organizace v SSR ve zkoumaném období šest záruk za nápravu obviněného, z nichž soud pět přijel a pouze k jedné nezaujal stanovisko. Nebylo zjištěno, že by u hlavního líčení před okresním soudem vystupoval společenský zástupce (§ 5, § 183 tr. ř.) nebo že by se hlavní líčení konalo za účasti organizované veřejnosti, resp. před pracovním kolektivem (§ 4 odst. 1 tr. ř.). Dostatečně nebyly využívány ani možnosti soudu požádat při uložení podmíněného trestu odnětí svobody společenskou organizaci o výchovné spolupůsobení na odsouzeného.

Závěry

Ze závěrů XVI. sjezdu Komunistické strany Československa a navazující zasedání ústředního výboru vyplývá, že i v nynější době patří k důležitým politickým požadavkům chránit hospodářskou soustavu zejména před jakýmkoli projevy bezdůvodného obohacování jednotlivců v zájmu dosažení cílů dalšího hospodářského a sociálního rozvoje naší socialistické společnosti. Z toho pramení i význam trestněprávní ochrany socialistické hospodářské soustavy, aniž by se přitom podceňovala úloha prevence spočívající ve vytváření podmínek pro harmonický a proporcionální rozvoj národního hospodářství a v odstraňování nedostatků v obchodě, při poskytování služeb obyvatelstvu apod.

Za trestné činy proti hospodářské soustavě i jim odpovídající přečiny se stíhá a odsuzuje malý počet osob. K nejčastěji páchaným trestným činům patří trestné činy spekulace a porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou, kterých se poměrně často dopouštějí vedle našich občanů cizinci. Vzhledem k obecně dostupným informacím lze předpokládat nemalou latentní kriminalitu především u trestných činů spekulace, nedovoleného podnikání a poškozování spotřebitele.

Výkladu a aplikaci ustanovení o trestných činech proti hospodářské soustavě a odpovídajících přečinech je věnována soustavná pozornost v dozorové činnosti zejména nejvyšších soudů. Sporné právní problémy byly postupně řešeny, takže soudům ani jiným orgánům trestního řízení nečiní používání těchto ustanovení potíže. Soudy (i ostatní orgány činné v trestním řízení) zpravidla věnují dostatečnou pozornost zjišťování skutkového stavu věci i právnímu posouzení. Pokud se vyskytují nedostatky, týkají se neobjasnění spekulativního úmyslu u trestného činu spekulace, nezjišťování podmínky u trestného činu nedovoleného podnikání, zda k soukromé výdělečné činnosti bylo

potřebné povolení státního orgánu, a nezjišťování subjektivní stránky u trestného činu poškozování spotřebitele. V některých věcech soudy nedostatečně rozlišovaly mezi přečinem a přestupkem stupně nebezpečnosti činu pro společnost.

Častým nedostatkem bylo nedostatečné odůvodnění rozsudku podle hledisek uvedených v § 125 tr. ř. Ojedinele bylo zjištěno nedodržování procesních práv zúčastněných osob ve věcech, v nichž přicházelo v úvahu zabránění věci.

Za trestné činy proti hospodářské soustavě jsou převážně ukládány tresty odnětí svobody a vedle nich tresty peněžité, propadnutí věci a zákazu činnosti. Celkově přísnějšími tresty jsou postihováni pachatelé trestných činů spekulace a porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou, u nichž podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody od roku 1979 stále převyšuje 30 a jimiž je poměrně často jako další trest ukládán trest peněžitý a trest propadnutí věci. Pachatelé přečinů jsou nejčastěji postihováni samostatnými tresty odnětí svobody. Praxe soudů v obou národních republikách při ukládání trestů nevykazuje výraznější rozdíly.

I když uložené tresty zpravidla odpovídaly hlediskům rozhodným pro výměru a druh trestu, vyskytla se přesto některá pochybení. Mírnější než odpovídající trest byl uložen tehdy, jestliže skutek obviněného byl nesprávně posouzen jen podle prvního odstavce příslušného trestného činu, ačkoli byl spáchán za okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby, a jestliže nebyla doceněna závažnost spáchané trestné činnosti nebo okolnost, že pachatel je recidivistou. Někdy nebylo využito možnosti uložit další trest, zejména trest peněžitý.

Na žádoucí úrovni není spolupráce soudů se společenskými organizacemi a náležitě se nevyužívá signalizace.

1) Redakční poznámka: Dnem 1. srpna 1984 nabylo účinnosti nařízení vlády ČSR č. 63/1984 Sb., o poskytování dočasného ubytování v soukromí se souhlasem národního výboru (v SSR nařízení vlády SSR č. 64/1984 Sb.).